

Határon átnyúló együttműködések az INTERREG V A Ausztria-Magyarország Program keretében

Frank Ágnes
Széchenyi István Egyetem, Győr

1. Bevezetés

A belső határrégiók az EU területének 40%-át, a lakosság 30%-át és a GDP 30%-át adják (Com 2017: 2), mindazonáltal a határrégiók gazdasági tevékenysége általánosságban szerényebb, mint ugyanazon ország többi régióié. Ennek a jelenségnek a háttérben jól körülhatárolható problémák, kihívások állnak, melyek a nemzetállami keretek különbözőségeiből és az ezek kezelése során mutatott rugalmatlanságból adódnak. A határ menti nehézségek mindig helyben érezhetők, bár a megoldásokat ritkán találják meg helyi szinten, mert azokhoz többszintű és a finanszírozási célú intézkedéseken túlmutató fellépés szükséges, amihez a keretet a határon átnyúló együttműködések biztosítják.

Határon átnyúló együttműködések szerteágazó kapcsolatrendszerekben valósulnak meg, melyekre tökéletes példát szolgáltatnak az INTERREG V A Ausztria-Magyarország Határon Átnyúló Együttműködési Program (továbbiakban: INTERREG V A AT-HU Program) által támogatott projektek, reprezentatív képet mutatva a határon átnyúló együttműködések milyenségéről, minőségéről, mennyiségéről, folytonosságáról és fenntarthatóságáról. A programszereplők vizsgálata lehetővé teszi az együttműködések mögötti motiváció, a közös munka során szerzett tapasztalatok, az elért eredmények jobb értelmezését. A támogatási program által kiszabott együttműködési keret intenzív vizsgálatával pedig értékelhetővé válik, hogy a program mennyiben bizonyul a határon átnyúló együttműködések hatékony ösztönzőjének.

A határon átnyúló együttműködések kutatására számos példa található a szakirodalomban, ezért dolgozatomban egy ezirányú kitekintéssel kezdem, melynek keretében példaként egy nemzetközi és egy magyar kutatást fogok bemutatni, kitérve az általuk használt társadalomkutatási módszertanra és eredményeikre. Ezek után térek át a kutatási területem rövid bemutatására és az általam javasolt FORTH módszertan részletezésére, illetve konkrét példákkal fogom illusztrálni, hogy hogyan használható a módszertan az előbbieken felvetett két kérdéskör megválaszolására.

2. Társadalomkutatási módszerek a határon átnyúló együttműködések vizsgálatában

A tudományos kutatás során a kutató a kutatási probléma, kérdésfelvetés meghatározása után tervezetten, szabályszerűen adatokat gyűjt, az adatokat feldolgozza, elemzi és a tudományos publikációk elvárt tartalmi elemei és formája szerint közzéteszi mások számára (Héra–Ligeti 2005). Babbie (1998) felhívja a figyelmet arra, hogy a tudomány két pillére a logika, vagyis az ésszerűség és a megfigyelés. Mindkettőt alapvető fontosságúnak tartja, melyeket az elméletalkotás, a kutatómódszertan és a statisztikai elemzések során lehet megvalósítani. A tudományos kutatás segít a vizsgált jelenséget megérteni, jellemzőit megismerni, ezzel együtt elfogadni vagy elutasítani az addig ismert tényeket. Ilyen összefüggésben a tudomány, a tudományos gondolkodás elengedhetetlen része a fejlődésnek, célja éppen a rendelkezésre álló tudás, ismeretbővítés és –frissítés bizonyos jól meghatározott célok érdekében (Boncz 2015).

A tudományos kutatás során a tevékenységet kutatási stratégia mentén végzi a kutató, amely azt mutatja meg, hogy milyen módszerekkel, hogyan jut el az eredményeihez. A

stratégiák alapján abban térnek el, hogy milyen kutatói módszereket alkalmaznak, hogyan értelmezik a valóságot, milyen a megfigyelő és a megfigyelt jelenség viszonya (kívülálló vagy bevont), az eredmények ellenőrizhetők és reprodukálhatóak-e, és mi a kérdezés módja. A kutatási stratégia lehet kvalitatív vagy kvantitatív, formáját tekintve leíró, kísérleti és korrelációs (Hornycsek 2014). A határon átnyúló együttműködések vizsgálatában a különböző stratégiák keverednek, minden formára találunk példát.

Ciok és Raczyk (2008) az integrációnak a határon átnyúló együttműködések jellegére és hatókörére gyakorolt társadalmi, gazdasági és térbeli hatásait vizsgálta ill. a német-lengyel határszakaszon megvalósított INTERREG III A együttműködési program megvalósítását értékelte. A kutatásuk jelent tanulmány szempontjából különös relevanciája a földrajzi területet, hiszen a vizsgált határmenti régióban az osztrák-magyarhoz hasonlóan egy fejlett régi tagállam régiói állnak az elválasztó határ egyik oldalán, és egy új tagállam kevésbé fejlett régiói a másik oldalon.

Ciok és Raczyk (2008) a programmegvalósítást a projektek elemzésén és minősítésén keresztül értékelte, melynek szempontjai a következők voltak:

- az együttműködések tematikus fókuszja: Egyértelműen megfigyelhető a lehetséges témák sokszínűsége mellett az infrastrukturális projektek dominanciája.
- térbeli eloszlása: A projektek 60%-a városi környezetben valósult meg. Ezen belül is megfigyelhető, hogy a gazdag önkormányzatok, melyek jelentős pénzügyi forrásokkal, rendezett gazdasági helyzettel és kedvező munkaerő-piaci struktúrákkal rendelkeznek, azok, akik a legnagyobb eséllyel pályáztak az uniós forrásokra.
- megvalósításának minősége: Ennek elemzésére a szerzők a horizontális politikák (nemi egyenlőség, környezetvédelem, információs társadalom) megvalósításához való hozzájárulást vették alapul, melyekhez a projektek hozzáadott értéke igen alacsony.
- határon átnyúló hatásai: A projektek csupán 7%-a tekinthető tényleges együttműködési projektnek, ezek az ún. tükörprojektek.

Kaszás-Birkner, Németh és Kovács (2016) az INTERREG IV A Ausztria-Magyarország Határon Átnyúló Együttműködési Programot (a 2007-2013-as periódust), azon belül is a projektek sikerét 5 objektíven és szubjektíven megítélhető tényező alapján vizsgálta. Ezek az idő, a költségek, a pályázó szervezet elégedettsége, a közreműködő hatóság elégedettsége, a célcsoport elégedettsége. Az empirikus kutatás elektronikus kérdőíves megkérdezésen alapult, az így nyert adatokat statisztikai és ökonometriai elemzéseknek vetették alá. A kérdőív 16 sikerre vonatkozó változó elemzését tette lehetővé, melyeket faktorelemzés segítségével adatredukciónak vetettek alá és az eredeti 5 tényező helyett háromnak a szignifikanciáját mutatták ki (idő, célcsoport faktor, projektmenedzsment siker). A sikeres projektek számának kiszűréséhez klaszterelemzés végeztek, melynek célja az volt, hogy a csoporton belül a legkisebb, a csoportok között a legnagyobb különbséggel jöjjenek létre a klaszterek. 4 csoport jött így létre (projektmenedzsment sikerre fókuszálók, projektmenedzsment feladattal küzdők, célcsoportra fókuszálók, időre fókuszálók), melyek számára konkrét tanácsokat, javaslatokat is kidolgoztak a szerzők a sikeresség növelése érdekében.

Csizmadia és Grosz (2011) átfogó kutatásukban ki tudták mutatni az innovációs aktivitás és az együttműködési hajlam közötti összefüggést. Ezt az eredményt bizonyított ténynek elfogadva feltételezem, hogy ha az innováció és az együttműködés korrelációt mutat, akkor innovációs módszertan is alkalmazható lehet az együttműködések fejlesztésére. Ennek a hipotézisnek a megvizsgálására választottam a Gijss van Wulfen által kifejlesztett FORTH módszertant és – az INTERREG V-A AT-HU Program rövid bemutatása után – elemezni fogom az alkalmazhatóságát a határon átnyúló együttműködések kapcsán. A módszertan ebben

a megközelítésben nemcsak magába foglal társadalomkutatási módszereket (fókuszcsoport, mélyinterjúk stb.), hanem maga is azzá válik.

3. Az INTERREG V A AT-HU Program

A program célja az osztrák-magyar határ mentén a gazdasági, társadalmi, kulturális és ökológiai kapcsolatok elmélyítése, és ezáltal a regionális versenyképesség erősítése, valamint az egyenlőtlenségek enyhítése. Az INTERREG V-A AT-HU Programot az Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA) forrásaiból finanszírozzák. Az EU több mint 78 millió euró ERFA forrást bocsát rendelkezésre, melyet kb. 95 millió euróra egészítenek ki a tagállami társfinanszírozás összegei. A programterület a következő 11 NUTS 3 régiót foglalja magába: Észak-, Közép- és Dél-Burgenland, Bécs, Bécs környékének déli része, Alsó-Ausztria déli része, Graz, Kelet-Stájerország, Győr-Moson-Sopron, Vas és Zala megye. Csak olyan projektek nyernek támogatást, amelyek a programterületen valósítják meg a tevékenységeiket. Tematikai szempontból az INTERREG V-A AT-HU Program támogatása négy együttműködési területre – úgynevezett prioritásra – összpontosul, melyek a következők:

- KKV-k versenyképessége;
- Környezetvédelem és hatékony erőforrás-felhasználás;
- Fenntartható közlekedés;
- Jobb intézményi együttműködés.

4. A FORTH módszertan

Gijs van Wulfen (2013, 2016) az innovációs folyamat kezdeti szakaszára, az ötletelésre fejlesztette ki a FORTH módszertant, melynek neve az 5 fázis angol elnevezéseinek kezdőbetűiből áll össze: Full steam ahead (Teljes gőzzel előre), Observe and learn (Megfigyelés és tanulás), Raise ideas (Ötletek alkotása), Test ideas (Ötletek tesztelése) és Homecoming (Hazatérés).

1. sz. ábra: Az innovációs expedíció

Forrás: FORTH Innovation method. Hungarian Map. www.forth-innovation.com/wp-content/uploads/sites/2/2018/08/FORTH-Map-Hungarian.pdf

Van Wulfen (2013) a nagy földrajzi felfedezések ihletésével az expedíció analógiáját használja a módszertan bemutatására, amelynek során 20 hét alatt a résztvevők megvalósítanak egy konkrét innovációs küldetést és 3-5 új üzleti koncepcióval fejezik be a folyamatot, „térnek haza”. Expedícióra menni ebben az összefüggésben azt jelenti, hogy el kell hagyni az ismerős kereteket, fel kell fedezni, rá kell lelni új inspirációs forrásokra, melyek kivezetnek a komfortzónából, tágítják a résztvevők világát, felkészítenek az új koncepciók megalkotására.

A módszertan lehetőséget biztosít a határon átnyúló együttműködések újszerű vizsgálatára is. Az együttműködések az INTERREG V A AT-HU Program mint projekteket értelmezi és a kutatás szempontjából két részre bonthatók: a projektek előkészítésére (=ötletelés) és megvalósítására. A FORTH módszerrel az előbbi, tehát a projektek előkészítésének (az ötletelés fázisának) a folyamata jól vizsgálható, és mind maga a projektötlet minősége ex ante, mind a projekteredmények ex post a módszer keretein belül a programelvárásaival összehasonlítva is jól értékelhetők. A módszertan további előnye a gyakorlatorientáció, hiszen a jövőbeli együttműködések alakítására hasznos javaslatokat, összességében egy követendő jó gyakorlatot tud definiálni.

A FORTH módszer a konkrét innovációs feladatok kijelölésével kezdődik. Az első fázis („Teljes gözzel előre”) alatt egy innovációs megbízás megfogalmazásával és az innovációs lehetőségek feltérképezésével indul a folyamat. Az osztrák-magyar határon átnyúló együttműködések esetében az innovációs megbízás az INTERREG Ausztria-Magyarország 2014-2020 Együttműködési Program (Cooperation Programme. INTERREG Austria-Hungary 2014-2020) elnevezésű dokumentum, mely részleteiben ad választ a módszertan által definált „6 W” (why, what, who, when, where, according to which criteria) kérdésre:

MIÉRT?	A regionális versenyképesség erősítése, valamint az egyenlőtlenségek enyhítése érdekében.
MIT?	Az osztrák-magyar határon átnyúló együttműködési projektek megvalósítását.
KI?	Vállalkozások, magán- és közintézmények.
MIKOR?	2014-2020 között (+2 év).
HOL?	Programterület által definiált 11 NUTS-3 régióban.
HOGYAN?	4 prioritás keretében a gazdasági, társadalmi, kulturális és ökológiai kapcsolatok mélyítése által.

1. sz. táblázat: Az INTERREG V A Ausztria-Magyarország Együttműködési Program „innovációs megbízása”
 Forrás: saját szerkesztés

Az első fázis az innovációs lehetőségek definiálásával zárul, melyek az INTERREG V A AT-HU program esetén a specifikus célkitűzéseknek (specific objective, magyarul is az SO rövidítés használatos) megfeleltethetők. Ezek a következők:

- SO11 Vállalkozások
- SO21 Természeti és kulturális örökség
- SO22 Természetvédelem
- SO23 Víz
- SO31 Közlekedési infrastruktúra

- SO32 Ökomobilitás
- SO41 Hálózatok
- SO42 Képzés

A második („Megfigyelés és tanulás”) fázisban „kinyílik a világ”, a résztvevők felfedezik és megértik, hogy mit tart fontosnak a potenciális célcsoport, milyen trendek, technológiák, újdonságok befolyásolják a működési területünket, a piacot. Az a projekt lesz sikeres, amelyik valamilyen ügyfélelégedetlenségre (customer friction) ad választ. A FORTH módszer szerint a következőképpen írható ez le:

Helyzeteírás	Magyarországi faluban élek, Ausztriában dolgozom.
Szükséglet	Minden nap 1,5 órát töltök autózással, pedig ezt az időt kikapcsolódásra, olvasásra is fordíthatnám...
Ügyfélelégedetlenség	...de nincs olyan tömegközlekedési megoldás, ami lehetővé tenné, hogy ne autóval kelljen bejárnom munkába.

2. sz táblázat: Ügyfélelégedetlenség (customer friction) lehetséges példája
Forrás: saját szerkesztés

Az ügyfélelégedetlenség feltárására Van Wulfen a személyes interjúk lebonyolítását és fókuszcsoporthoz lebonyolítását javasolja. A határon átnyúló együttműködések vizsgálatának esetében ez az érintettek és érdekeltek korai és aktív bevonását biztosítja a projekt kidolgozásába. A korai bevonás előnye az elkötelezettség növelés a célcsoportok felől, illetve az ő igényeikre szabott projektötletek, majd a későbbiekben szolgáltatások és termékek fejlesztése és biztosítása.

A FORTH módszertan részét képezik a mélyinterjúk és fókuszcsoporthoz lebonyolítására való felkészítés is, melyre az első „Megfigyelés és Tanulás Workshop” keretében kerülhet sor. Ezek a kvalitatív kutatási módszerek arra valók, hogy az önkéntesen szolgáltatott adatok alapján a kérdező megállapíthassa, hogy az ügyfelek, a célcsoportok képviselői hogyan gondolkodnak, mit szándékoznak tenni, mire lenne igényük, mi az, amivel elégedettek és amivel elégedetlenek. A módszerek lehetőséget nyújtanak a vizsgált problémák, az emberi viselkedést befolyásoló attitűdök mélyebb megértéséhez, a jelenségek minőségi megismerésére, vélemények, attitűdök, hiedelmek összegyűjtésére és elemzésére. A mélyinterjúk a kérdező és az interjúalany interakcióján alapulnak, míg a fókuszcsoporthoz vizsgálatok általában kisméretű (hat-nyolc fős), de a vizsgált téma szempontjából célzott mintát alkalmaznak, melyekben nem cél a reprezentativitás. A fókuszcsoporthoz vizsgálat esetén főbb kérdéscsoportok kerülnek meghatározásra, nincs előre rögzített konkrét kérdéssor, hiszen az egyéni jellegzetességek, a csoportban megfogalmazott vélemények megismerése a lényeges feladat. A fókuszcsoporthoz vizsgálatban a folyamatos interakció mellett lényeges jellemző, hogy a megkérdezettek konkrét válaszaik kívül a válaszhoz fűzött kommentárok, a gesztusok, a kialakult viták, a csoportdinamika is értékes információkat hordoznak (Boncz 2015).

A „Megfigyelés és tanulás” fázisának további fontos eleme az inkubáció, vagyis az ötletek kibontakozásához szükséges idő biztosítása. A második fázisban ugyanis még nincs ötletelés, csak inspirálódás. A résztvevők figyelmét a lehető legszélesebbre kell tární, szemléletmódjukat bővíteni, hogy a harmadik fázis, az „Ötletek alkotása”, ténylegesen egy hatékony és kreatív folyamat lehessen.

A harmadik fázisban az ötletroham (brainstorming) helyett van Wulfen az írásbeli ötletkutatást (brainwriting) javasolja, hogy redukálja a csoportgondolkodás esetleges negatív befolyását. A csoportgondolkodás akkor jelentkezik negatívumként, mikor az ötletelésben résztvevők az első néhány ötlet megtalálása után nem hozzák be további elképzeléseiket, a már meglévők szerint adaptálják azokat vagy a csapat egyenesen áttér egy-egy elképzelés részletes kidolgozására a további ötletek felderítése helyett (Reaves 2018). Van Wulfen (2013, 2016) kiemeli, hogy az írásbeli ötletkutatás előnye, hogy az introvertált és az extrovertált személyiségű résztvevők egyenlő mértékben tudnak hozzájárulni az ötletelés sikerességéhez. Az ötletek papírra vetése továbbá megakadályozza a kölcsönös befolyásolást egy közös irányba és lehetővé teszi a lehető legszélesebb körű ötletelést.

A többkörös írásbeli ötletkutatás eredményeként megírt több száz (átlagosan kb. ötszáz) post-itből a harmadik fázis végére kb. tizenkét konkrét koncepció születik meg, melyek konkrét tesztelése folyik a negyedik fázisban („Ötletek tesztelése”). A célcsoport visszajelzését alapul véve a tizenkét koncepcióból három-öt kerül kiválasztásra és lép át a következő fázisba. A harmadik és negyedik fázis analógiája a pályázati koncepció elkészítése és egyeztetése, melynek lépései a lehetséges megoldások, ötletek összegyűjtése, a célcsoportok és igényeik azonosítása és ellenőrzése (érdekeltek és érintettek aktív bevonása), projektpartnerség összeállítása, közös fókuszpontok egyeztetése, projektkeret megfogalmazása. A FORTH módszertan szerint a negyedik fázisban választódnak ki.

Az ötödik fázisban („Hazatérés”) a résztvevők a legígéretesebb koncepciókat mini megvalósíthatósági tanulmányok formájában tovább fejlesztik és bemutatják a szenior menedzsment tagjainak, akik ez alapján már dönteni tudnak a tényleges megvalósítás elindításáról. A határon átnyúló együttműködések esetében ez a mini megvalósíthatósági tanulmány a részletes pályázat (beleértve a partnerség, munkaterv, mérföldkövek, költségvetés, célcsoportok definiálásának, leírásának) elkészítését és benyújtását jelenti. A döntést a pályázat pozitív elbírásáról, majd a projekt sikeres teljesítéséről a programhatóságok mint „szenior menedzsment” az INTERREG Ausztria-Magyarország Együttműködési Programban meghatározott kritériumok szerint hozzák meg, hasonlóan a FORTH módszertan szerint az innovációs megbízásban definiált kritériumokhoz.

5. Összegzés

A FORTH módszertan hozzáadott értéke a határon átnyúló együttműködések vizsgálatához a következőképpen foglalható össze:

- Az együttműködési program középpontba helyezése egyértelmű sikerorientációt tesz lehetővé.
- Megfigyelés és tanulás fázisa felhívja a figyelmet annak fontosságára, hogy egy projekt csak akkor lehet sikeres, ha ismeri a már meglévő adottságokat, egyéb kezdeményezéseket, trendeket, technológiákat.
- A jól definiált ügyfélfókusz garanciát jelenthet a jól sikerült projektmegvalósításhoz, így ez a FORTH-elem szintén sikerkritérium lehet.
- Célcsoportok aktív bevonása szorosan kapcsolódik az előző ponthoz, de túlmutat azon, hiszen az ügyfeleken túl a többi érdekelt és érintett fontosságát is hangsúlyozza. A projektek alapkötelessége a releváns projektkommunikáció, melynek része kell hogy legyen a célcsoportok bevonása.
- Pályázaton túlmutatató ötletelés segíthet megérteni azt, hogy a pályázat optimális esetben csak egy finanszírozási forrás egy nagyobb elképzelés bizonyos részének vagy részeinek megvalósítására.
- A FORTH módszertanban kiemelt szerepet kapnak bizonyos kvalitatív kutatási módszerek (fókuszcsoportok és egyéni interjúk), melyek az ügyfelek megkérdezésén túl

arra is tökéletes keretet adnak, hogy a kutatás során az INTERREG V A AT-HU program szereplőit megismerjük.

Irodalom

- Babbie, E. 1998. *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Budapest: Balassi Kiadó.
- Boncz I. 2015. *Kutatásmódszertani alapismeretek*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar.
- Ciok, S.–Raczyk, A. 2008. Implementation of the EU Community Initiative INTERREG III A at the Polish-German border. An attempt at evaluation. In: Leibenath, M.–Korcell-Olejniczak, E.–Knippschild, R. *Cross-border governance and sustainable spacial development. Mind the gaps!* Berlin-Heidelberg: Springer Verlag, 33–47.
- Com 2017. 534 final. 2017. A növekedés és a kohézió előmozdítása az EU határrégióiban. A Bizottság közleménye a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek. https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/2014/boosting_growth/com_boosting_borders_hu.pdf (Letöltve: 2020.01.10.)
- Cooperation Programme. INTERREG Austria-Hungary 2014-2020. https://interreg-athu.eu/fileadmin/user_upload/Media/Downloads/Programme_documents/ATHU_cooperation-programme_V3.0.pdf (Letöltve: 2020.01.10.)
- Csizmadia Z.–Grosz A. 2011. *Innováció és együttműködés. A kapcsolathálózatok innovációra gyakorolt hatása*. Pécs-Győr: Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja.
- FORTH Innovation Method. Hungarian Map. www.forth-innovation.com/wp-content/uploads/sites/2/2018/08/FORTH-Map-Hungarian.pdf (Letöltve: 2020.01.10.)
- Héra G.–Ligeti Gy. 2006. *Módszertan. A társadalmi jelenségek kutatása*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Hornyacsek J. 2014. *A tudományos kutatás elmélete és módszertana*. Budapest: Nemzeti Közzolgálati Egyetem.
- Kaszás N.–Birkner Z.–Németh K.–Kovács T. 2016. Hasonlóságok és különbségek a pályázati projektek sikerében – az Ausztria-Magyarország határon átnyúló együttműködési program sikervizsgálata. *Deturope* 8(I): 61–77.
- Reaves, J. 2018. *A Study of Groupthink in Project Teams*. Walden University. <https://pdfs.semanticscholar.org/be0c/9ebe64eb4c77673404f77f08cdc5600f97ef.pdf> (Letöltve: 2020.01.10.)
- Van Wulfen, G. 2013. *The innovation expedition. A visual toolkit to start innovation*. Amsterdam: BIS Publishers.
- Van Wulfen, G. 2016. *Creating innovative products and services. The FORTH innovation method*. Abington-New York: Gower Publishing.